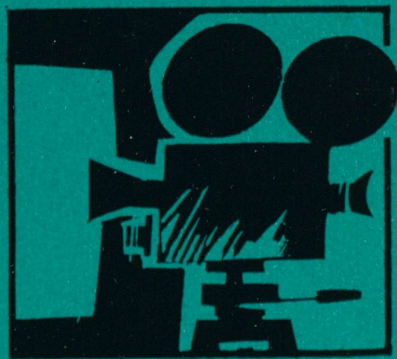
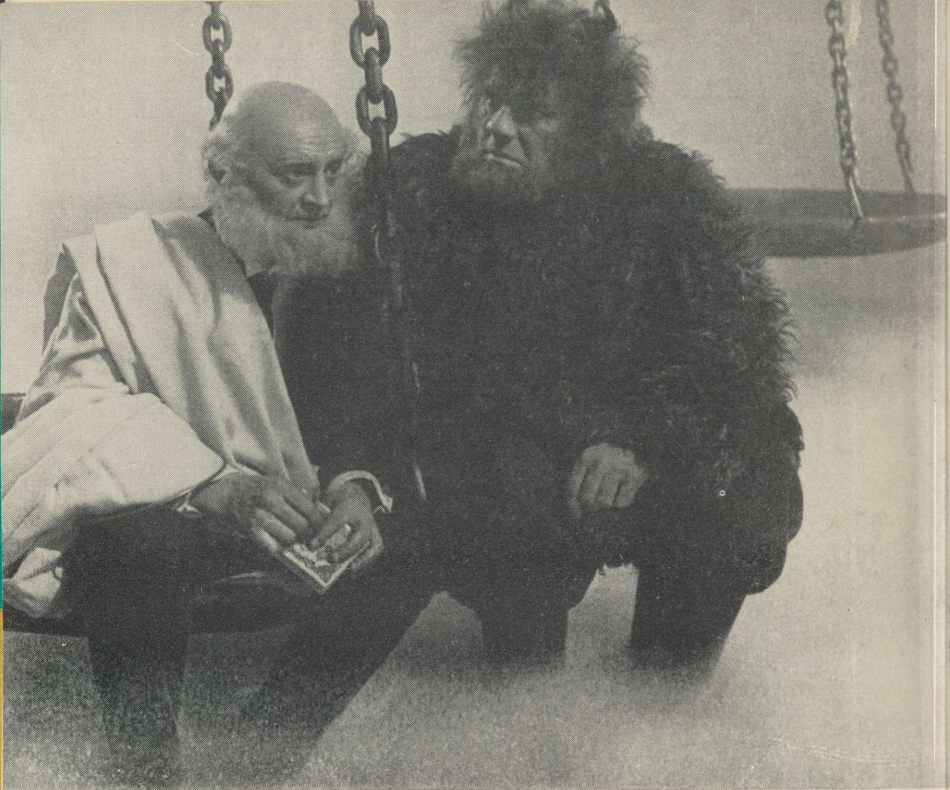

elokuvataide

NEUVOSTO-
EESTI

Pietari e. Petrus (Jüri Järvet) ja Paholainen (Elmar Saiulaht) «Hornanperän uusi Paholainen» -filmin prologissa maailmanasioita pohtimassa

XIV
1A 25381 V. ILVES

NEUVOSTO -
EESTIN
ELOKUVA -
TAIDE

KUSTANTAMO „EESTI RAAMAT“ · TALLINNA 1968

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

221627

ARHIIVKOGU

Neuvosto-Eestin elokuva-ala on suhteellisen nuori, joten pitkäaikaisista ja vakiintuneista traditioista on aikaista puhua. Vuosien 1940 ja 1967 välisenä aikana valmistui 28 kokoillan elokuvaa ja 18 nukkefilmiä, lähes 200 dokumentti- ja tieteisfilmiä sekä yli 800 «Neuvosto-Eesti» uutiskatsausta. Niissä näemme kymmeniä henkilökohtaisia ja koko filmistudion yhteisiä saavutuksia, etsintöjä ja probleemeja, kehitysvaikeuksia ja -iloja, ja koska taiteessa eivät kaikki päivät ole juhlapäivän kaltaisia — niin myös hairahduksia.

Seuraavat rivit omistamme kaikelle sille, josta muodostuu käsite «Neuvosto-Eestin elokuva-ala». Suoritamme lyhyen tutustumismatkan studion menneisyyteen ja nykypäivään, keskustelemme 27:den vuoden aikana valmistetuista filmeistä, ja ihmisistä, jotka pitkän aikaa ovat kulkeneet käsi kädessä kansallisen elokuva-alan huolien ja ilojen kanssa, keskustelemme niistä nuorista kyvyistä, jotka ovat antaneet koko energiansa ja kaikki tietonsa vanhemman ja keskipolven työntekijäin auttamiseen.

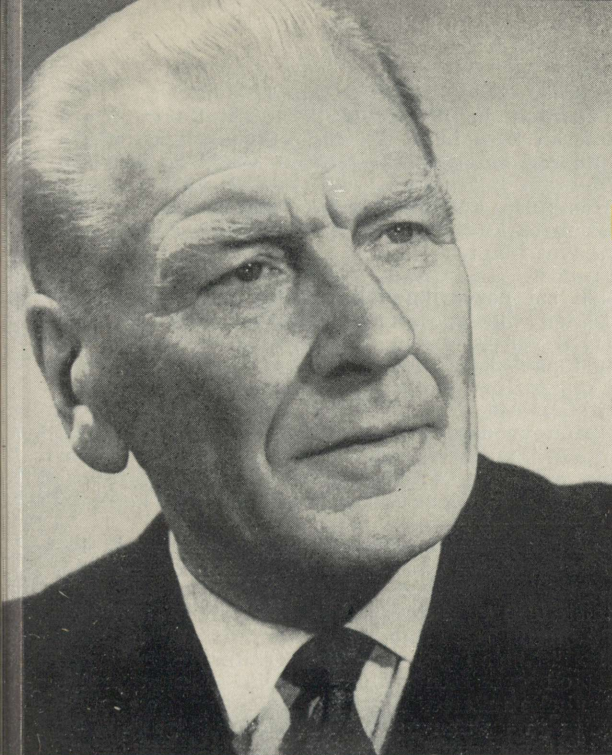
Ennen kaikkea muutama sana eestiläisestä elokuva-alasta ennen neuvostovallan voimaantuloa, sillä vaikkakin käytännöllisesti katsoen täysarvoisesta ja kansallisesta elokuvataiteesta Eestissä voidaan puhua vasta vuodesta 1940 alkaen, on viimeisinä vuosikymmeninä tapahtuneen elokuvan voittokulun havainnollistamiseksi paikallaan esittää joitakin vertailulukuja myös porvarillisessa Eestissä vallinneesta tilanteesta. Ja etäämmältäkin, sillä elokuva-alaan liittyvä ajanjakso on historialliselta kannalta varsin pitkä.

LIIKEMIESPIIRIEN KAHLEISTA KANSAN JA ELÄMÄN KESKELLE

Eestiläiset tutustuivat «eläviin kuviin» ensi kertaa yllättävän varhain — Tallinnassa esitettiin «eläviä kuvia» jo vuonna 1897, siis varsin pian Pariisissa pidetyn elokuvien yleisönäytäntöjen maailman kantaesityksen jälkeen. Ensimmäinen kiinteä elokuvateatteri avattiin Tallinnassa vuonna 1901. Samaan ajanjaksoon kuuluvat myös ranskalaisten filmaajien Eestissä tekemät sattumanvaraiset ja katkonaiset uutiskuvat. Omin voimin ryhdyttiin tallettamaan päiväntapahtumia filminauhalle vuosina 1912—1914, jolloin tehtiin myös ensimmäinen eestiläinen kinematografinen näytelmäkappale «Karhun metsästys Pärnunmaalla». Tämä filmi kuvasi paikallisten saksalaisten ja kaupunkiporvariston välistä taistelua vallasta.

Porvarivallan alkuvuosina (v. 1919) päästiin myös Eestissä niin pitkälle, että perustettiin ensimmäinen «Estonia-Film» elokuvayhtiö. Tämän piakkoin tyrehtyneen osakeyhtiön ohella perustettiin voitonhimoisten liikemiesten toimesta vielä kokonainen joukko kääpiöstudioita. Nekin tyrehtyivät suurimmalta osaltaan ehtimättä saada mitään aikaan. Syntyi paradoksaalinen tilanne — toisaalta porvarillisessa Eestissä oli olemassa mahdollisuudet elokuva-alan kehitykseen kansan verrattain korkean sivistystason, hyvien näytelmäkirjailijoiden ja korkeatasoisten teatterien muodossa, toisaalta tuo aikakausi jäi kuitenkin taiteellisessa mielessä äärimmäisen heikoksi.

Porvariston noudattama kulttuuripolitiikka, joka oli tähdäty fasistiselle hengelle alistamiseen ja nationalististen tunteiden kasvattamiseen, vaikutti suuresti siihen, että senaikaiset elokuvat jäivät niin taiteelliselta kuin tekniseltäkin tasolta heikoiksi. Mutta tärkeimpänä esteenä oli kuitenkin se, ettei ollut aineellisia mahdollisuuksia, ei kaikkein alkeellisintakaan perustaa. Varojen puutteesta johtuen ei voitu näyttelijöille maksaa esiintymisestä palkkioita, «paviljonkeina» käytettiin yksityisasuntoja jne. Tällaiset «kotitekoisesti» valmistetut filmit jäivät luonnollisesti niin sisällöltään kuin tekniseltä tasoltaankin puutteellisiksi, eivätkä tuoneet takaisin minimaalisia valmistuskustannuksiakaan. Ulkomaille pääsyn niille esti pitkä kilpailijarivi. Ja koska elokuva-ala ei kehittynyt, ei voinut kehittyä myöskään alan asiantuntijoita. Porvarivallan aikana tehdyn lähes parinkymmenen näytelmäelokuvan ainoana arvona on se, että niissä on ikuistettu

Ants Lauter seisoi näyttelijänä jo ees-tiläisen elokuvan kehdon ääressä

tunnettuja näyttelijöitä (Ants Lauter «Menneisyyden varjoissa», Ants Eskola «Auringon lapsissa», Hugo Laur «In-tohimon aalloissa» jne.).

Jonkin verran yksinkertaisempi oli tilanne dokumentti-filmin kohdalla huolimatta siitä, että tämäkin ala oli noi-na vuosina vain satunnaisena ilmiönä. Vasta sen jälkeen, kun älyttiin tuon halvimman filmilajin laajat propagan-danäköalat, luotiin vuonna 1935 valtion avulla toimiva «Eestin Kulttuurifilmi» («Eesti Kultuurfilm»), jonka uutis-kuvat olivat elokuvateattereille pakollisia. Mutta kurja oli tuokin studio — yhteensä 16 henkeä, heistä 4 kuvaajaa. Uutiskuvien ja lyhytfilmien sisältönä oli ylhäisöpiirien

7 elämä, paraatit, kauneuskilpailut, mainostus jne. Joka-päiväistä elämää oli niissä ani harvoin, katsottava oli yksipuolista — kaikki oli tehty yksinomaan propaganda-koneistoa varten. Huomiota ansaitsevat vain kotimaan

kaunista luontoa ja nähtävyyksiä tutustuttavat filmit «Filmikameran kera halki Eestin», «Osmussaaren näkymiä» ja nuoren kehittyvän kuvaajan Vladimir Parvelin filmi «Vilsandin lintuvaltio», joka vuonna 1937 sai palkinnon Hampurin kulttuurifilmien festivaalissa. Arvoikkaita ovat myös kulttuuripersoonallisuuksien elämänvaiheita kuvaavat filmit.

Lyhyesti sanoen — niin taide- kuin myöskin dokumentti-elokuva-ala sai porvarikaudelta varsin mitättömän perinnön. 20:den niinsanotun «itsenäisyysvuoden» aikana saivat selvää vahvistusta ne seikat, että elokuva-ala on lukuisissa tapauksissa taide-elämän ja koko valtion kehityksen «puntarina» ja että elokuva-alan tilanne riippuu valtiojärjestelmästä.

Historiallisina vuoden 1940 kesäkuun päivinä tapahtui käänteentekevä mullistus myös elokuva-alalla — alkoi eestiläisen elokuvan myrskyisiä kehitysvaihe, laadullisesti uusi ajanjakso kansallisen elokuvataiteen kehityksessä.

Neuvosto-Eestin elokuva-ala, joka luotiin verrattain lyhyessä ajassa, aloitti kehityksensä dokumenttifilmistä. Kuvaajat ikuistivat filminauhalle ainutlaatuisen aineiston kansan taistelusta vapautensa ja itsenäisyytensä puolesta. Nyt filmattiin yhdessä kuukaudessa enemmän kuin aikaisemmin neljässä, ja mikä vieläkin merkillisintä — kaikki kuvaukset oli omistettu yhteiskunnallisille muutoksille; elokuvanauhalle talletettiin työtätekevän ihmisen ajatuksia, tunteita ja pyrkimyksiä, joukkokokouksia, juhlivia kansanjoukkoja, Eestin liittymistä neuvostokansojen perheeseen. Tästä runsaasta aineistosta leikattiin Neuvosto-Eestin ensimmäinen dokumenttifilmi «Kansan tahto». Ja vuoden 1941 alussa valmistui elokuvakertomus «Eestinmaa», joka kertoi tasavallan eilis- ja nykypäivästä.

Koko elokuva-alalla tapahtui murroksellinen käänne avartumista ja syventymistä kohden. «Eestin Kulttuurifilmissä» suoritettiin uudelleenjärjestely, luotiin suotuisat tekniset mahdollisuudet ja edellytykset luovaa työtä varten, suurennettiin henkilökuntaa, tuotettiin säännöllisesti uutiskuvia, vaihdettiin ajatuksia taide-elokuvasta. Mutta sota keskeytti kaiken...

Ovat säilyneet Moskovan Dokumenttifilmistudion avulla tehdyt sodanaikaiset «Neuvosto-Eesti» -uutiskuvat, jotka ilmestyivät selustassa ja kertovat eestiläisten taistelusta Toisen maailmansodan päivinä. Niissä on välähdyksiä perääntymistäistelusta, selustaan siirtyneiden elämästä, tuhotusta synnyinmaasta, Kloogan kuolemanleiristä.

DOKUMENTTIFILMIEN VALMISTAJIEN LAAJA TYÖSARKA

Sota aiheutti tavattoman suurta vahinkoa. Studio tuhoutui, koko henkilökunta joutui hajalleen. Vapautetussa Tallinnassa voitiin alussa avata vain uutiskatsausten kuvaajien pieni keskus. Elokuva-alan henkiin herättäminen oli aloitettava melkein pä kuolleesta pisteestä. Tämän vuoksi osa eestiläisen elokuvataiteen elinvuosista kului monimutkaisen ja täsmällisen «elokuvakoneiston» järjestelyyn ja sen toiminnan säännöstelyyn. Raunioituneen studion sijalle rakennettiin uusi ja perustettiin Tallinnan Uutiskatsaus- ja Dokumenttifilmistudio. Ne olivat vaikeita, mutta ilontäyteisiä päiviä, sillä veljestasavallat eivät unohtaneet nuorta kollegaansa. Vaikeuksista henkilökunnan löytämisessä ja kouluttamisessa sekä aineellisen perustan luomisessa selviydettiin koko Neuvostomaan avulla. Erittäin suuresti auttoivat Moskovan ja Leningradin studio.

Alussa kaikki voimat keskitettiin uutiskatsausten valmistamiseen. Suuren koulun tuli läpäisseeksi enemmistö nykyisen «Tallinnfilmin» uutiskatsausten ja dokumenttifilmien kuvaajista, joiden joukosta on kasvanut avustajia myös taide-elokuvien valmistajille. Kansan elämään ja työhön läheisessä kosketuksessa olleet kuvaajat ja oh-

«Kameramies» Semjon
Skolnikovilla on varmat
kädet ja tarkkaavaiset
silmät

jaajat, haluten kaikesta sydämestään olla mukana tasavaltamme jälleenrakennustyössä, kykenivät «Neuvosto-Eesti» -uutiskatsauksissaan antamaan laajamittaisen kuvan siitä, kuinka nopeasti parannettiin sodan iskemät haavat ja alettiin kulkea eteenpäin pitkin sosialistista tietä.

Erikoinen merkitys on «Neuvosto-Eesti»-uutiskuvilla nykyäänkin. Niitä valmistuu vuosittain 40 ja ne muodostavat pitkän uutiskatsauksen koko tasavaltamme saavutuksista, talous- ja kulttuurielämän ajankohtaisista tapahtumista. «Neuvosto-Eesti»-uutiskuvat ovat jo vuosia olleet parhaimpia Baltian neuvostotasavalloissa ja hyvässä maineessa ne ovat myös koko Neuvostoliiton mittakaavassa. Huomiota on herättänyt uutiskatsausten monipuolisuus, aihepiirin laajuus ja taitavuus soveltaa 10:een minuuttiin 7—8 eri kokonaisaihetta. On todettu, että eestiläiset kuvaajat osaavat taitavasti käyttää elokuva-aineistoa ja heidän tekemänsä filmit ovat tekniseltä tasoltaan moitteettomia; heidän tuotteilleen ei ole tunnusomaista kaavamaisuus, filmeissä voidaan havaita uusien ilmaisumuotojen etsintää. Myös uutiskuvien toteutus on miellyttävä, on löydetty poeettinen ja välitön esitystapa, josta yleisö pitää ja jota luonnehtii lakoninen ja sattuva teksti, taustamusiiikin onnistunut valinta, taitava leikkaus, älykäs siirtyminen kuvasta toiseen ja aihepiirin ajankohtaisuus.

Samaa voidaan sanoa myös eestiläisistä dokumenttifilmeistä, joita alettiin tuottaa vuodesta 1947 lähtien. Mutta alkuaikoina — vuoteen 1952 saakka — oli tämän lajin tuloksellinen puoli monimutkaisempi ja ristiriitaisempi. Pyrittiin kaikin tavoin osallistumaan päivänkohtaisten probleemien ratkaisuun, mutta tulokset kanotoivat tietyn yksinkertaistamisen, kaavamaisuuden ja kaunistelun leimaa, mikä johtui kyseisen ajanjakson keskenään punoutuneiden tapahtumien vaikutuksesta.

Parhaimpana työnä tältä ajanjaksolta voidaan pitää Vladimir Tombergin, Semjon Skolnikovin ja Vladimir Parvelin yhteisesti tekemää värillistä dokumenttielokuvaa «Neuvosto-Eesti», joka valmistui tasavaltamme X vuosipäiväksi. Filmin tekijöille myönnettiin valtion palkinto, ja kun se ensimmäisenä «eestiläisenä» löysi tien kansainväliseen Cannesin elokuvafestivaaliin, niin siellä elokuva sai erikoispalkinnon. Vladimir Parvelin ja Semjon Skolnikovin yhteistyönä ilmestyi myös täysimittainen elokuva «Laulujuhla», joka kertoi ensimmäisestä sodanjälkeisestä koko tasavaltamme käsittävästä laulujuhlasta.

Luonteenomainen työhetki ja sopiva
kuvauskulma on löydetty...

Toiminnan vilkastuminen dokumenttifilmin alalla alkaa vuodesta 1953 lähtien, jolloin Semjon Školnikov sai valmiiksi filmin «Pärnun kalastajien luona». Se on reportaasimainen, kuvaajan korkeatasoista taitoa osoittava ja uusia ilmaisumuotoja etsivä teos. Siitä lähtien pääsi erilaisten käsikirjoitusten kautta valkokankaalla hallitsemaan ohjaajan taidokkuus. Tapahtui kvalitatiivinen muutos — painon siirtyminen tapahtumakatsauksilta todellisuuden syvähisempään tulkitsemiseen, erilaisten ilmiöiden sekä ihmisten sielunelämän ja kauneuden kuvaamiseen. Kaunistelun torjui syrjään asiallinen ilmaisutapa, tapahtumien kiihkottoman kuvastamisen sijalle tulivat aikalaisistamme kertovat kuvat, lavastusten sijalle — reportaasit. Huomautettakoon, että dokumentti- ja kansantajuistieteelliset filmit, joita tuotetaan vuosittain 13—15 kappaletta, pohjautuvat kokonaan dokumenttiaineistoon ja ovat totuudenmukaisia.

Uutta linjaa noudatteli Vladimir Parvelin ja Vitali Gorbunovin tasavaltamme XV vuosipäivälle ja jättiläismäiselle laulujuhlaa omistettu filmi «Syntymäpäivä». Mutta erikoisesti voidaan uutta tuulahdusta lyhytfilmeissä «Tapaamiset kadulla» ja «Terve, tytöt!» Lyhytelokuva «Tapaamiset kadulla» (skenaristi Valdo Pant, ohjaaja Valeeria Anderson, kuvaaja Mihail Dorovtovski) on kiinnostava ennen kaikkea siitä, että tapaamisten aikana itse katuliikenteen vilinässä on kyetty tutustuttamaan katseilijoille taitelija Paul Kammia, jota meillä kutsutaan Eestin Pavel Kortšaginiksi, verenluovuttajaa, Toisen maailmansodan jättämän perinnön kanssa lopputiliä tekevää sapööriä ym. Kyseisen lyhytfilmin sisällökkäät, konkreettiset ja runolliset novellit suorastaan pulppuavat elämää.

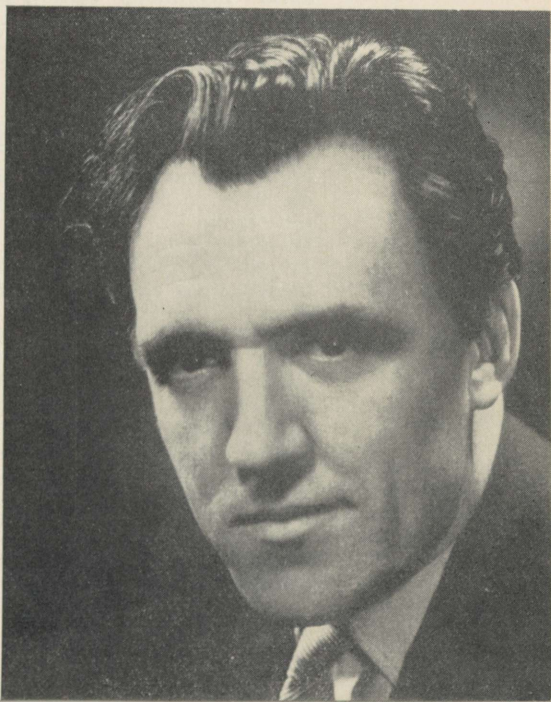
Hyvin «lähelle» ihmisiä on päässyt Valeeria Andersonin toinenkin työ — «Terve, tytöt!» Tämä vuoden 1962 paras dokumenttifilmi on omaleimainen niin aineiston käsittelyn kuin toteutuksenkin kannalta katsoen. Valtiontilan elämää kuvaavan filmin taustalla kuulemme elokuvan henkilöiden keskustelua — neljän neitosen iloista rupattelua. Vuonna 1961 Moskovan Elokuvakorkeakoulun päättänyt Valeeria Anderson on «Tallinnfilmin» eräs omaperäisimpiä ja lahjakkaimpia ohjaajia, hänen ohjaamistaan filmeistä mainittakoon 2-osainen «Eilen, tänään, huomenna», jossa Eduard Vildelle nimetyn kollektiivitalan kolmen sukupolven edustajat kertovat itsestään ja kolhoosistaan, sekä laajakangaselokuva «Kivinen kehtolaulu».

...Jättiläismäisiä nostureita, pitkä rivi kuorma-autoja,

työhön kiiruhtavia ihmisiä, kaupunki nukkuvine lapsineen. Rythmi kiihtyy. Suuria rakennuselementtejä tuottavassa tehdasosastossa valetaan suurpaneelia, jossa näkyy auringon kuva. Mutta samassa palautuvat mieleen ankeat sota-ajat. Suurpaneeli siirretään asuintalon seinään. Lapset heräävät. Ja filmi päättyykin siihen. Mutta kuinka tuoreesti, omaleimaisesti ja odottamattomasta näkökulmasta onkaan osattu kuvata näennäisesti niin tavallista työtä rakennusainetehtaalla! Yleisö antautuu mielikuvitusten valtaan, filmissä ei ole kuuluttajan tekstiä eikä puhuta sanaakaan. Pääpaino on asetettu kuva-ainekseen, kuvalliseen ilmaisuun, luonnolliseen «meluun» ja säveltäjä Jaan Räätsin paljon puhuvaan musiikkiin.

Ajattelemaan panee elokuvan lavastus, omintakeinen leikkaus ja musiikki. Viisas, ajatuksia herättävä teos.

«Tallinnfilmin»
lahjakkaimpia kuvaajia
on Mihail Dorovatovski

Eestiläisten dokumenttifilmien kuvaajien työsraka on ulottunut paljon kauemmas omaa kotimaataan. Yhdessä kalastajien kanssa on käyty myrskysisällä Atlantin valtamereillä, tiedemiesten kanssa — tutkimusretkillä. Semjon Školnikovin filmikamera on surissut Tanskassa, Meksikossa ja Kuubassa. Kuubaan suorittamalta matkaltaan hän toi kotiin filminauhan kahta elokuvaa («Ystävyiden tähtien alla» ja «Siellä, missä eli Hemingway») varten. Ensinnä mainitussa näemme reportaasikuvauksia Kuuban merimiesten ja kalastajien elämästä, toinen taas vie katselijan suuren amerikkalaisen kirjailijan Ernest Hemingway'n viimeiseen asuinpaikkaan. Näemme tunnetuksi tulleen «Vanhus ja meri» -kirjan prototyyppiä ja kalanpyyntiä. Filmi on varustettu kirjailija Konstantin Simonovin kommentteilla — kuuluttajan tekstillä.

Yli 30 vuotta elokuvakonetta kädessään pitäneestä Semjon Školnikovista on tullut studion ikämestari. Hän on Neuvosto-Eestin ansioitunut taiteilija, jolle on kolme kertaa myönnetty valtion palkinto. S. Školnikov on kuvannut viisi kokoillan elokuvaa ja parikymmentä dokumenttifilmiä. Tasavallan XXV vuosipäivälle hän omisti 5-osaisen «Kivet ja leipä» elokuvan, joka novellimuodossa kertoo eriävien ihmisten kohtaloista, missä yhteydessä yhdellä tai toisella tavalla niihin liittyy koko tasavaltamme tuon aikakauden elämä.

Eestiläinen elokuvataide on sangen sydämenläheinen myös Vladimir Parvelille. Hän on filmannut 3 kokoillan elokuvaa ja 36 dokumenttifilmiä sekä kokonaisen joukon uutiskuvia.

Ikämestareista puhuttaessa ei voida unohtaa myöskään Eduard Eljasta (kuollut v. 1963) — sodanjälkeisen dokumenttifilmin erästä pioneerihenkistä miestä ja parhainta kuvaajaa, jonka yli 600:sta uutiskuvasta ja 27:sta dokumenttifilmistä (kolhoosiaiheinen «Maan suola», «Kalevi-Liiva syyttää», «Matkapoluilla» jm.) useat ovat saaneet tunnustusta koko Neuvostoliiton mittakaavassa.

Tunnettu on myös Vladimir Maak, mies, jolla on terävät silmät kiinnostavien aiheiden löytämiseen ja niiden kuvaamiseen (esim. nuorten tiedemiesten Kauko-Itään suorittamaa tutkimusmatkaa kuvaava filmi «Lootuskukasta, täplähirvestä ja Japanin meren katkaravusta»).

- 14 Emme voi sivuuttaa myöskään Vitali Gorbunovin nimeä. Hänen viimeksi kuluneina vuosina tekemistä filmeistään mainittakoon tunnustusta saanut tieteisfilmi «Uutteran työn hedelmä» ja sydämellinen «Sirpale koti-

maata» -filmikertomus Vaindloon saarella sijaitsevan majakan vartijasta.

Nuorempia esiin nousseita naisohjaajia on Reet Kasesalu. Hänen töitään ovat tunnelmalliset luonnonkuvaukset «Syysmotiiveja» ja «Talvi», Matsalun luonnonsuojelualuetta kuvaava etyydi «Ikkuna maailmaan» sekä filmisarja kuvaama- ja käsityötaiteesta ja niiden luojista («Kauneutta ympärillämme», yhteistyö Mihail Dorovtovskin kanssa) ja lyhytfilmi «Musta ja valkoinen», joka johdatta katselijan eestiläisen grafiikan ja graafikkojen pariin.

Dokumenttifilmien parissa työskentelevien uusimmista töistä on mainittava lyhytfilmi Eduard Vilden elämästä, optimistinen tieteisfilmi «Kemia, kyllä», värillinen laajakangas-lyhytelokuva «Laulun siivin», lyhytfilmi «Paluu» (ballerina Helmi Puurin *come back*'istä) sekä Eestiä, Tallinnan museokaupunkia ja sen uutta ilmettä kuvaavat filmit.

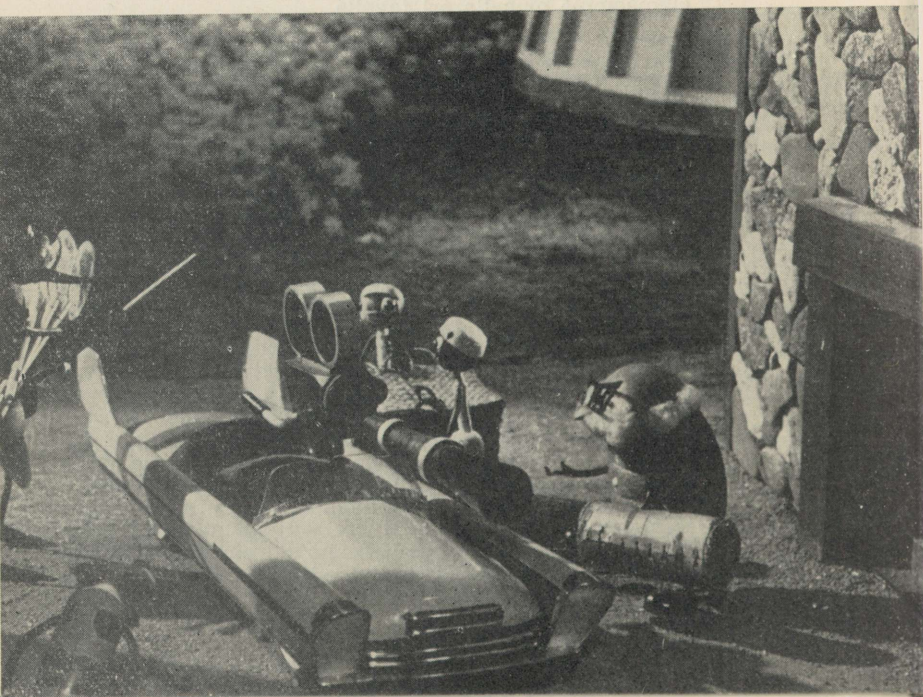
Valkokangas on suuresti auttanut kuvastaa nykyaikaamme, dokumenttifilmit ovat soluttautuneet jokapäiväiseen elämäämme monella eri tavalla.

KANSAINVÄLISISSÄ ELOKUVAFESTIVAALEISSA PALKINNON SAANUT «OTT KOSMOKSESSA» JA MUITA...

Kiinnittäkäämme huomio myös eestiläistä nukkemaailmaa edustaviin elokuviin, jotka muodostavat «Tallinnfilmin» elämäkerrassa kokonaisen jakson. Kaikkein nuorimmille katselijoille tarkoitettujen filmien historia on verrattain lyhyt — nuket ovat eestiläisen elokuvan henkilöiden perheeseen ilmestyneet vasta noin kymmenen vuotta sitten, mutta juuri ne ovat nopeasti nousseet maailmanluokkaan ja tutustuttaneet elokuva-alaamme varmaan kaikkein vahvimmalta puolelta.

Nukke-elokuvien tuotanto sai alkunsa vuonna 1957, jolloin elokuvaentusiasti Elbert Tuganov avasi «Pikku Pietarin uni» -filmillään nukeille ovet tasavaltamme valkokankaalle. Varsin pian filmi löysi tien myös ulkomaille, 15 missä se sai osakseen kansainvälistä tunnustusta. Esikoisteostamme esitettiin menestyksellä Romaniassa ja Pakistanissa. Jonkin verran myöhemmin valmistui «Ott kosmoksessa». Sekin herätti huomiota ulkomailta, aluksi

Oberhausenissa ja sittemmin Ranskassa — vuonna 1963 järjestetyssä ilmailu- ja kosmosaiheisten filmien festivaalissa, jossa sille myönnettiin Deauvillen kaupungin erikoispalkinto. Vuonna 1964 tämä filmi voitti ensimmäisen sijan myös Neuvostoliiton nukkefilmikilpailuissa. Mutta Elbert Tuganov, jonka tuotanto on hyvin mielikuvituksekas, ei suinkaan ole ainoa eestiläisen nukkeelokuvan edustaja ja mestari. Tallinnan lähistöllä sijaitsevassa paviljongissa «leikkii» nukeilla neljännessataa ihmistä, joita lähentää toisiinsa luomisilo ja kiintymys taiteeseen. Useat heistä alkavat jo opettajalleen Elbert Tuganovillekin näyttää kantapäitään. Lahjakkain heidän joukostaan on pitkän aikaa kuvaajana työskennellyt ja nyt jo neljä kokoillan elokuvaa ohjannut Heino Pars. Elbert Tuganovin aloite on kantanut hyvää hedelmää. Sitä, että alussa tehtiin tosiaankin puhtaasti aloitteellinen askel, osoittaa se tosiseikka, että tähän mennessä ei

Kuva nukkefilmistä
«Kuvaaja Köps
slenivalentlossa»

«Minä ja Murri»
nukkefilmin yksi
päähenkilöistä

TRU Raamatukogu

ainoankaan neuvostotasavallan elokuvastudiot, paitsi «Tallinnfilmiä», ole rohjenneet ruveta tuottamaan nukke-elokuvia. Nukkefilmien valmistamista silmälläpitäen on tehty ututteraa työtä, ennen kaikkea ilmaisumuotojen ja -keinojen sekä teknisten menetelmien löytämiseksi. Nukke-elokuviemme valmistajilla on jo muovautunut pääpiirteissään oma käsialansa: sille on ominaista verrattain monimutkainen ja älykäs juoni sekä lukuisten koomisten tilanteiden kekseliäs ratkaisu.

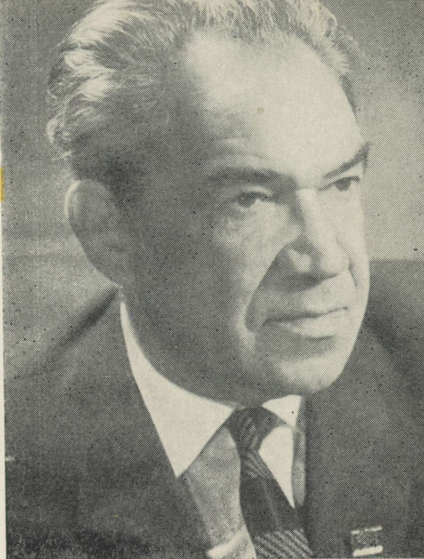
- Mutta eivät silti kaikki «Tallinnfilmissä» syntymätodistuksensa saaneet nukke-elokuvat ole tarkoitettu ainoastaan lapsia varten. Höystettyä satiiria on suunnattu aikuisten maailmassa esiintyviin epäkohtiin, kuten esimerkiksi filmeissä «Aivan niin!» ja «Nero». Viimemainitussa hymyillään ivallisesti niille lastenvanhemmille, jotka ovat sitä mieltä, että heidän jälkeläisensä ovat ehdottomasti Robertino Loretin kaltaisia ihmelapsia. Lapsia varten tehdyt filmit eivät liity yksinomaan leikki-

ja satumaailmaan. Niissä jaetaan pienille katselijoille hauskalla tavalla myös elämän ja viisauden jyväsii («Minä ja Murri», joka kertoo pojasta ja hänen neljä-jalkaisesta ystävästään sekä heidän kalastusmatkastaan, «Kuvaaja Kōps sienivaltiossa», jonka otsikko itsekin viittaa kaikenikäisiä ihmisiä kiinnostavaan sisältöön). «Kuvaaja Kōps sienivaltiossa» on nukke-elokuvan historiassa ensimmäinen koe sopeuttaa yhteen elävä luonto ja nuket, jotka marssivat todellisessa metsässä. Samaa linjaa on jatkettu myös «Kōps»-sarjan uudessa filmissä «Kuvaaja Kōps marjavaliossa». Heino Parsilla on suunnitteilla vielä kolmaskin tähän sarjaan kuuluva filmi. Siinä Kōps tulee kertomaan metsäkasveista.

Saavutettu taso on melko yhtäläinen — jos ruvetaan luettelemaan hyviä teoksia, tulisi niiden rinnalle asettaa myös kaikki muut: «Metsäsatu», «2 tarinaa», «Melkein uskomaton tarina», «Pikku mopedi», «Jaak ja Robotti», «Kunnon eläimet», «Viimeinen nokikolari», «Lapset ja puu» ja «Hiiren pyynti». Mutta parhaimpana pidetään kuitenkin filmiä «Ott kosmoksessa». Se on hauska, hyvässä mielessä opettavainen, paikatellen satiirininkin, mutta hyvin tunnepitoinen ja älykäs kertomus Ott-pojasta. Tapahtumien kulussa Ott sattuu kosmodromille ja sieltä erehdyksessä lähtökuntoon laitetulla raketilla kosmokseen. Maasta käsin yritetään radion välityksellä tyhmää kosmonauttia opastaa, mutta siitä on vähän hyötyä. Oppimisen sijaan on Ott tehnyt vallan muuta, jopa astronomian oppikirjankin hän on tahrannut perinpohjaisesti. Lopuksi Ott pääsee kylläkin kotiin, mutta ennen sitä hän joutuu tekemisiin riehakkaan sotajumalan kanssa, joutuu leijaillemaan katselijassakin kosmoksen tunteen aiheuttavassa «painottomuustilassa» jne.

Nukke-elokuvissa on taiteilijalla paljon sanottavaa. «Tallinnfilmissä» on omalmeiset, hauskat ja yleistävän olemuksen omaavat nuket. Dekoraatioiden suunnitteluun on osallistunut kolme taiteilijaa: Rein Raamat («Pikku Pietarin uni»), Halja Klaar («Ott kosmoksessa») ja Georg Štšukin («Kōps-sarja»). «TF» («Tallinnfilm») merkeillä varustettuja nukkefilmejämme on esitetty yli 30:ssa maassa Neuvostoliiton rajojen ulkopuolella — alkaen Suomesta ja päättäen kaukaiseen Pakistaniin. Mutta voidaan otaksua, että nukke-elokuvien parissa uurastavat työntekijämme saavuttavat vieläkin parempia tuloksia. Tämän takeena on kunnollinen aineellinen perusta sekä omat taiteelliset vakaumuksensa omaava toimintahalui-

Näyttelijä Kaarel
Karm — eestiläisen
elokuvan ikämestari

EESTILÄISEN ELOKUVAN HENKILÖISTÄ

Kaikkein tärkeimpänä tapahtumana tasavaltamme sodanjälkeisessä kulttuurielämässämme tulee pitää taide-elokuvan syntyä, sillä juuri taide-elokuvat luonnehtivat parhaiten elokuvastudion toimintaa ja koko elokuva-aidetta.

Vuosien 1947—1955 välisenä aikana valmistettiin filmejä yhteistyönä «Lenfilmin» (Leningradin filmistudio) kanssa. «Suuri elokuva-ala» ei synny yhdessä yössä eikä ilman tiettyjä edellytyksiä — itsellämme oli studioiden, asiantuntijoiden ja tekniikan sekä myös kokemusten puute.

Ensimmäiset askeleet tällä tiellä tehtiin ohjaaja Herbert Rappoportin toimesta. «Elämä sitadellissa» kokoillan elokuvan valkokankaalle tulo oli merkittävä tapahtuma ja tämä filmi ei ole menettänyt arvoaan vielä nykyäänkään.

- 19 Se on lähdeaineiston ansiota. Filmä nimittäin pohjautuu Neuvosto-Eestin kirjallisuuden erääseen kulmakiveen — August Jakobsonin kynästä lähtöisin olevaan näytelmään, jonka «Lenfilmin» asiantuntijat (skenaaristi

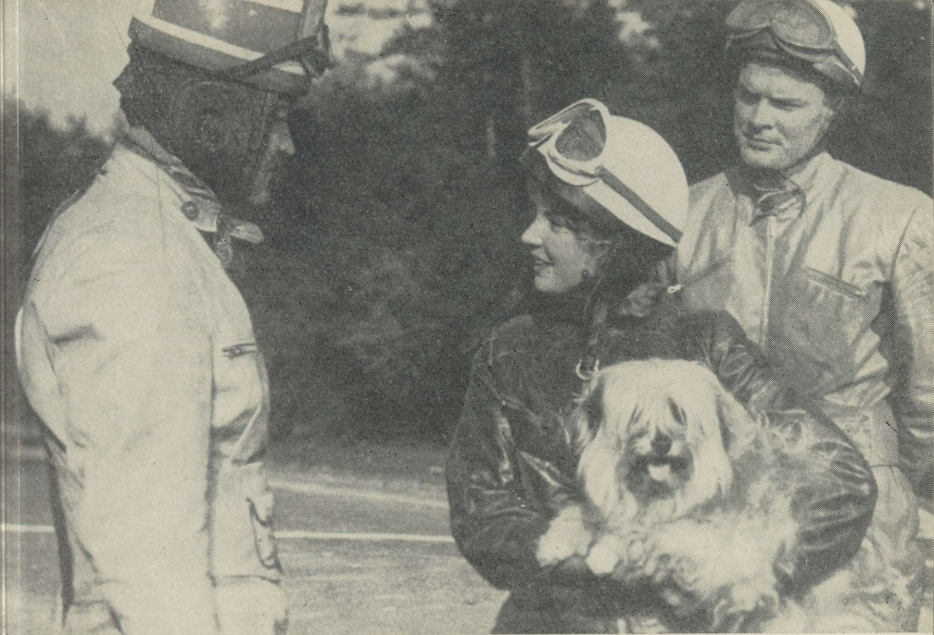
L. Trauberg, kuvaaja S. Ivanov) kykenivät yhdessä eesti-
läisten näyttelijöiden (Hugo Laur, Andres Särev, Aino
Talvi ym.) kanssa taitavasti tallettamaan filminauhalle.
Tämä elokuva reagoi nopeasti tapahtumien kulkuun,
joiden detaljit kävivät ymmärrettäviksi vasta myöhem-
min.

Vuoden 1944 syksy. Neuvostovalta on tullut uudelleen
voimaan, mutta ristiriitaisten tapahtumien nopean vaihtelun
vuoksi on ihmisten eteen noussut paljon kysymyksiä.
Tärkein niistä on: «kuka kenen kanssa?» Väistääkseen
valinnan tekoa professori Miilas yrittää eristää
itsensä ja talonsa muusta maailmasta korkealla aitauk-
sella niin suoranaisessa kuin välillisessäkin mielessä.
Elämän ja taistelun logiikka ovat kuitenkin voimak-
kaampia subjektiivista toivomusta — nykyaika tunkeu-
tuu myös linnakkeeseen, joka muodostuu kahden vastak-
kaisen leirin taisteluareenaksi. Kuvitelmallinen «norsun-
luutorni» luhistuu ja finaalissa professori Miilas seisoo
linnoituksensa raunioilla. Professorin (Miilasin osaa esitti

«Vaaralliset käännteet» — tun-
tuu siltä, että jotain leikilli-
sen vaarallista on moottori-
pyöräilijöiden välillä myös
kilpallujen ulkopuolella...

Vähän on filmejä, joissa on
kyetty saavuttamaan Ants
Eskolan näyttelemistaidon taso

loistavasti Hugo Laur) elämändraaman kuvaaminen valkokankaalla saavutti laajaa vastakaikua yhteiskunta-piireissä, sillä samanlainen ongelma nousi lukuisten ihmisten eteen. «Elämä sitadellissa» kumosi sivistyneistö-piirien väärän katsantokannan siitä, että tieteellä ei ole muka mitään yhteyttä politiikkaan. Elämäntotuus muuttui taiteen totuudeksi, elokuva itse huomattavaksi taideteokseksi.

«Lenfilmissä» valmistuivat Herbert Rappoportin johdolla ja eestiläisten näyttelijöiden osanotolla kaksi seuraavaakin kokoillan elokuvaa: «Valo Koordissa» (v. 1951) ja «Andruksen onni» (v. 1954), jotka pohjautuivat eestiläisen kirjailijan Hans Leberechtin teoksiin. Ensimmäisessä käsiteltiin uuden ja vanhan välistä konfliktia, joka erittäin selvästi ilmeni maaseudulla, toinen oli omistettu eestiläiselle työväenluokalle (hyvin näyttelivät tässäkin elokuvassa Hugo Laur, Ants Lauter ym.).

Suuntaus taide-elokuva-alan kehitykseen merkitsi voimien olemassaoloa: kolme täysipitkää elokuvaa osoittivat, että näyttelijämme ovat kyvykkäitä. Tekninen perusta voimistui ja asiantuntijamäärä kasvoi vuosi vuodelta. Vuonna 1954 studio sai nimekseen «Tallinnan Dokumentti- ja Taidefilmistudio».

On tunnustettava, että «lähtö» ei ollut kovinkaan lupaava. Joskin kuvaajat ja näyttelijät saavuttivat hyviä tuloksia, ei kipinästä vielä leimahtanut liekkiä. Filmeissä yritettiin kaikki asiat selvittää perinpohjaisesti, häiritä kaunistelu, liioittelu ja eräät muut seikat (kansallispukujen ja -tanssien runsas käyttö jne.). Vähän oli aktiivisia, kokeneita ohjaajia. Ja koska ohjauksellisesti filmit jäivät keskinkertaisiksi, ei kyetty vetämään valkokankaalle «suurta kirjallisuutta», minkä johdosta lavastukset ja elokuvien ongelmapiiri muuttuivat kaavamaisiksi. Elämän syvällisemmän kuvastamisen sijaan tehtiin pintapuolisia tutustumisretkiä elämään: filmi kalas-

Samanaikaisesti elokuvanäyttelijä, -ohjaaja ja Eestin elokuvialan työntekijäin liiton puheenjohtaja

Samanaikaisesti elokuvanäyttelijä, -ohjaaja ja Eestin elokuvialan työntekijäin liiton puheenjohtaja

tajista, rakentajista, kolhoosilaisista jne. Tuollaisia haurahduksia oli — yhdessä enemmän, toisessa vähemmän — vuonna 1955 valmistuneessa ensimmäisessä itsenäisessä työssä, värillisessä konserttifilmissä «Kun saapuu ilta» (skenaristi-ohjaaja Aleksander Mandrykin), urheilu- ja seikkailufilmissä «Purjeveneet merellä», kansankirjailija Oskar Lutsin teokseen pohjautuvassa elokuvassa «Taka-pihalla» (v. 1956), vuonna 1957 tehdyssä kolhoosiaiheisessä filmissä «Käännö» (joka kuvasti maaseudulla tapahtuneita suuria muutoksia), «Kesäkuun päivissä» (yhden perheen kohtalon taustalla käsiteltiin ensimmäistä kertaa vuoden 1940 tapahtumia) sekä useissa lyhytfilmeissä.

- 23 Ensimmäisistä elokuvista-oppitunneista saatu kokemusmäärä alkoi vuosina 1953—1961 nopeasti kasvaa. Käänteentekevää muutosta ei kuitenkaan vielä tapahtunut, oli onnistumisia, mutta sattui myöskin päinvastaista. Tekninen puoli voimistui (toisena Neuvostoliitossa ryh-

dyttiin valmistamaan laajakangaselokuvia!). Uuden tekniikan ansiosta luotiin pääpiirtein onnistunut elokuva «Ensimmäisen luokan kapteeni» (ohjaaja A. Mandrykin, v. 1958), seuraavana vuonna saavutti yleisömenestyksen mielenkiintoinen «Kutsumattomat vieraat» -elokuva ja Herbert Rappoportin tekemä filmi «Sateessa ja aurin-gossa» (v. 1960). Viimeksi mainittu kertoo sähkövoimalaitoksen ja uuden elämän rakentajista.

Näiden filmien rinnalla jäivät heikommiksi niin ajatuksetta kuin myös toteutustavaltaan kalastajien elämää kuvaava filmi «Vedenalaiset karit» (v. 1959), vallankumouksellista menneisyyttä käsittelevä «Männardien perhe» (v. 1960) ja Eestin omalaatuisesta laulujuhlaperinteestä kertova «Laulun ystävä» (v. 1961).

Filmi «Satunnainen tapaaminen» (pääosassa Georg Ots) jäi myös heikonpuoleiseksi. Syynä siihen oli uppiskainen halu saada aikaan tunnelmallinen välinpitämättömyyttä vastaan tähdätty teos. Tältä idealta filmi kuitenkin poikkesi Tallinnan ja laulajan tutustuttamiseen.

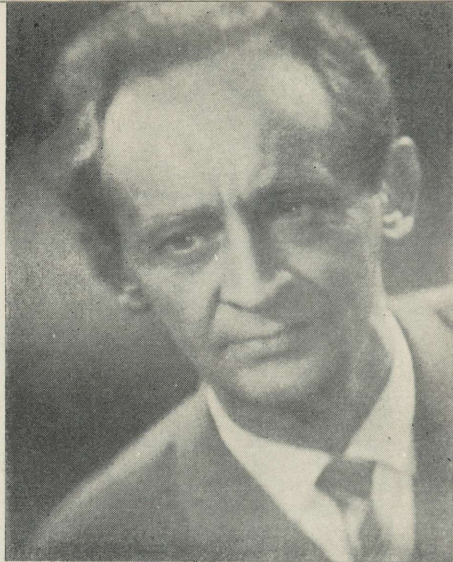
Alkutaipaleellaan taide-elokuva jäi elämän myrskyisästä kehityksestä jälkeen. Se oli vaikea ja huolestuttava, kasvuvaikeuksista johtunut selkeytymisajanjakso.

Todellista iloa aiheutti elokuva «Vallattomat käänteet» (Julius Kun ja Kaljo Kiisk, v. 1959) — kekseliäästi ja intensiivisesti, hyvällä maulla toteutettu, etevien näyttelijöiden esittämä elämäniloinen ja mukaansa-tempaava ajanvietekomedia. Tämä yllättävän hyvin onnistunut laajakangaselokuva (skenaristit Dagmar Normet ja Sander Stern) on juoneltaan vaatimaton. Siinä tehdään humoristinen matka luonnonkauniisiin paikkoihin ja moottoripyöräkilpailuihin. Elokuva otettiin hyvin vastaan myös ulkomailla.

«Vallattomien käänteiden» pohjalta vuonna 1961 tehtiin «Vaaralliset käänteet» — maailman ensimmäinen kokoilman panoraamaelokuva. Tämä oli suuri ja vastuunalainen tehtävä, sillä siihen mennessä oli niinsanotulle panoraamasuurkankaalle tehty vain dokumenttifilmejä ja uutiskatsauksia. Teknisesti ja myös taiteellisesti hyvä «Vaaralliset käänteet» sai osakseen erikoisen huomion sen vuoksi, että se oli valmistettu uudella menetelmällä (puhtaasti visuaalisten tehosteiden käyttö elämää kuvaavissa kohtauksissa ja totuudellisuuden illuusion luova stereofoninen äänijärjestelmä). Ranskalainen elokuvakriitikko Marcel Martin kirjoitti maaliskuun 8:nä p:nä v. 1962 kirjallisuus- ja taidejulkaisussa «Les Lettres Françaises»: ««Vaaralliset käänteet» on hauska komedia.

Kuvia elokuvasta «Jälden ähttö». Alimmaisessa kuvassa keskellä yksi vanhimpia ja ansoituneimpia näyttelijöitämme Hugo Laur

Jüri Järvetin
näyttelijäkyky
on kadehtimisen-
arvoinen ja
hyvin
monipuolinen

Sielunpaimen
(Heino Mandri)
ei kykene sano-
maan Paholai-
selle (Elmar
Salulaht) mitään
lohduttavaa ei
talvaallisen
autuaaksitulon
elkä myöskään
maanpäällisen
oikeudenmukai-
suuden astolssa

Siinä on taitavasti käytetty panoraamasuurkankaan tarjoamia mahdollisuuksia. Näköalakuvat on osattu hyvin sulattaa yhteen rakkaustarinan kanssa.» Filmi teki tunnetuksi niin eestiläistä elokuvataidetta kuin myöskin näyttelijöitä (Terje Luik siskojen kaksoisosassa, Rein Aren, Evi Kivi, Ants Eskola ym.).

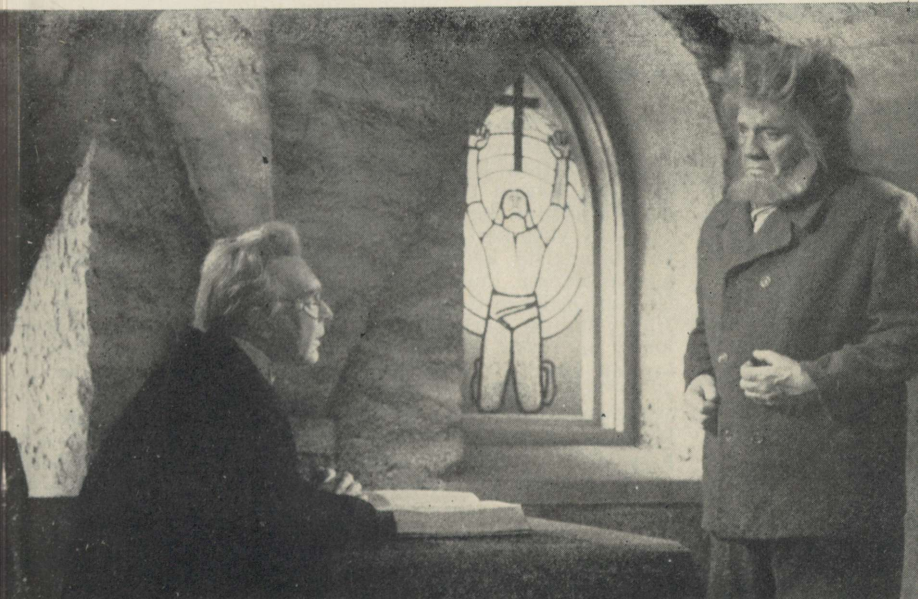
Vuosi 1961 oli yleensä ilontäyteinen — eestiläisessä elokuvataiteessa alkoivat päättyä niinsanotut «ponnahduk-senottoajat» ja voitiin aloittaa «kypsän sadon korjuu».

Puutteellisuuksista huolimatta olivat edelliset vuodet tasoitaneet maaperää tulevia menestyksiä varten, kartuttaneet kokemuksia. Nyt alkoi riipeä kehitys, uudet filmit olivat rikasajatuksisia ja nykyaiheisia. Erikoisesti alkoi filmeissä tuntua luovan työn sykkäilyä avainasemien jouduttua nuorten käsiin. He ovat suurimmalta osalta lahjakkaita kehittyviä nuoria, perusteellisen koulutuksen saaneita ohjaajia-kuvaajia, Moskovan Elo-kuvakorkeakoulun kasvatteja. Heille on ominaista nyky-aikainen ajattelutapa, aikamme ja elämämme tajunta, vastuuntunto itsensä ja katselijan edessä. Kiitos heidän on ratkaisuvaiheessa myös elokuvakäsikirjoitusten prob-

leemi — on saatu aikaan luja perusta yhteistyöhön kirjailijoiden kanssa. «Tallinnfilmin» nykyiset saavutukset ovat ennen kaikkea ohjaajien ansiota. Heistä, jotka ovat asettaneet elokuvataiteemme peruskivekseen erittäin painavia kiviä, mainittakoon Kaljo Kiisk, Jüri Müür, Leida Laius ja Veljo Käsper. He ovat ottaneet päämääräkseen uusien filmillisten ilmaisukeinojen etsinnän ja sisäisen maailman avartumisen kautta yhteiskunnallisten probleemien käsittelyn. Miehistymisprosessin ensimmäisenä «pääskysenä» oli elokuva «Saman kylän miehiä» (v. 1961), mutta erittäin selvästi voitiin edistystä havaita «Jäiden lähdössä».

«Saman kylän miehiä» (skenaristit Aimée ja Vladimir Beekman, lavastaja Jüri Müür, ohjaaja Grigori Kromanov, kuvaajat Harry Rehe ja Jüri Garšnek) toi eestiläiseen elokuvataiteeseen kaksi uutta nimeä (Jüri Müür ja Jüri Garšnek).

Viisi eestiläistä kalastajaa joutuu myrskyn myllerryksessä Suomen rannikolle. Heille tarjotaan tilapäistä tyysijaa, mutta tarjotaan myös kotimaan kavaltamismahdol-

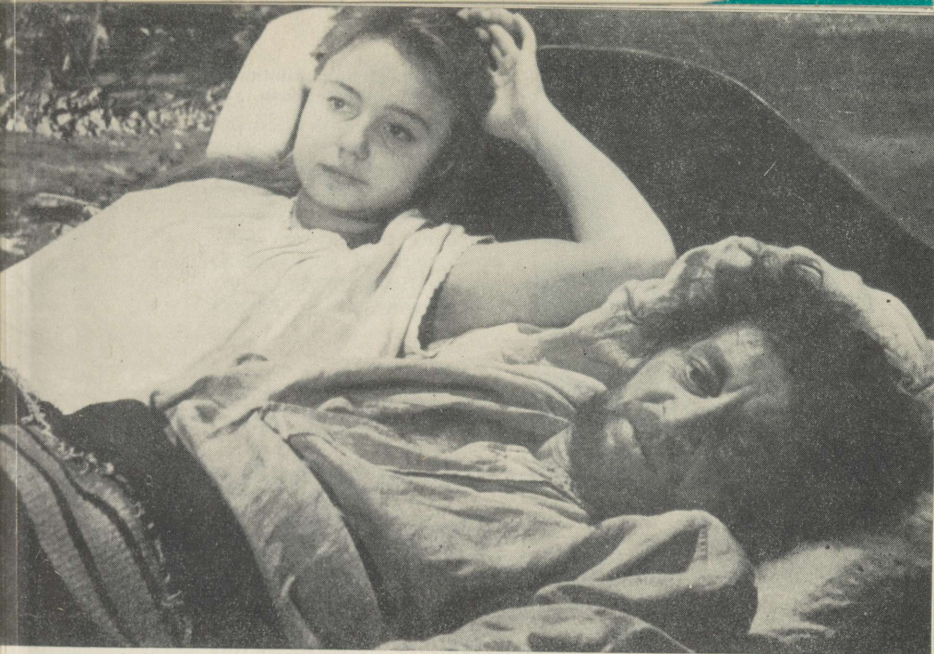
lisuutta. Viimemainittua ehdottaa eräs entinen «omar. kylän mies» — eestiläisemigrantti. Tämä filmi kertoo työtätekevien ihmisten solidaarisuudesta ja korkeasta moraalista, siitä, millainen on samasta kylästä kotoisin olevien miesten kohtalo ja keitä nämä miehet ovat.

Jüri Müürin työlle on leimaa-antavana tunnepitoisuus, lakoninen ilmaisutapa, ilmeikkyys ja elämän totuudenmukainen kuvastaminen. Niukkasnaisuudesta huolimatta filmi on jännittävä. Vaikka siinä löytyy vielä kaunistelun jäännöksiäkin, nopeutti se eestiläisen taide-elokuvan edelleen kehittymistä.

Hyvän arvion sai osakseen Aadu Hintin ja Aleksander Borštšakovskin elokuvakäsikirjoituksen mukaan luotu «Jäiden lähtö» (ohjaaja Kaljo Kiisk, kuvaaja Algimantas Mockus), joka merkitsi jäiden lähtöä koko elokuvateollisuudessamme. Tässä filmissä on lähdetty siltä katsantokannalta, että tapahtumien suuruutta ja merkitystä ei aina määrittele niiden laajamittaisuus, vaan syvällisyys ja idea. «Jäiden lähtö» kertoo Toisesta maailmansodasta. Siinä ei kuitenkaan kuvata taisteluja. Elokuva johdattaa katselijan syrjäseudulle, muusta maailmasta eristetylle pienelle saarelle, keskellä merta sijaitsevalle kiviselle maatilikulle, jossa asuu vain kaksi perhettä. Mutta täälläkin käy sota — ihmisten käsityskannoissa ja tapahtumien tajuaamisessa. Filmissä jää kaikumaan kaksi päämotiivia: sota — kansan kurjuuden lähde, ja passiivisuuden tuomitseminen.

Kaljo Kiiskin filmi viitoittaa elokuvatuotannossamme uutta linjaa. Hän pyrkii kuvaamaan historiallisia tapahtumia ihmisten elämysten kautta, tapahtumien vaikutuksesta ihmisten sielunelämässä syntyvän murroksen kautta. Erittäin kiinnostava on tässä mielessä yhden päähenkilön Laasin (Hugo Laur) kehittyminen syrjässä seisojasta aktiiviseksi taistelijaksi. «Jäiden lähtö» on rakenteeltaan yksinkertainen kansandraama. Sille on erittäin tunnusomaista kansallinen omalaatuisuus (se ilmenee elämäntavassa, ihmisten luonteessa ja heidän mentaliteetissaan, erikoisesti Kaarel Karmin Jögelissa). Siinä, että filmi kuuluu parhaimpien eestiläisten elokuvien joukkoon, on myös liettualaisen kuvaajan Algimantas Mockuksen ansiota (hänen kuvaamiaan ovat merikohtaukset ja eri henkilöiden vaiheet).

- 28 Sotateemaa pyrittiin käsittelemään sielunelämän prisman lävitse myös omaleimaisessa ja älykkäässä elokuvanovellissa «Illasta aamuun», jossa päähenkilö joutuu ratkaisuun ongelman: pysyväkö syrjässä vaiko löytää tyssijä

Uusi päivä koittaa Prillupien köyhässä mökissä yhtä lohduttomana kuin edelliseltäkin (elokuva «Mäenkylän maitomies», Maria näyttää Elle Eha, Prillupia Jüri Järvet)

paenneelle sotavangille. Illan ja aamun välisenä aikana ihmiset joutuvat koettelemusten kohteeksi, tunteiden asteikko vaihtelee pelosta aina uusiin moraalisin vakauksiin saakka. Vaikkakin tämä elokuva oli debytanttien käsialaa (ensikertaa kokeili voimiaan taide-elokuvan alalla kuvaaja Mihail Dorovatovski, pääosassa nähtiin uusi tulokas Viiu Härm, ohjaaja Leida Laiukselle oli filmi diplomityönä), se levisi valkokankaille kaikiällä Neuvostoliitossa ja sai osakseen hyvän yleisömenestyksen.

29 Vuonna 1962 valmistui Hans Leberechtin kertomukseen pohjautuva elokuva «Samantalon alla» — kiinnostava ja onnistunut psykologinen filmi, joka eriävien luonteiden kautta puntaroi kolhoosiongelmiä. Filmissä on keskeisellä sijalla näyttelijöiden osasuoritukset, mutta M. Do-

Rein Raamat on toiminut taiteilijana useiden filmien valmistamisen yhteydessä

rovatovskin työssä — detaljirunsaus, konkreettisuus ja onnistuneesti valikoidut kansanelämän kuvaukset. Vuosi 1963 alkoi filmillä «Jäljet», joka valmistui Ants Saaren, Kaljo Kiiskin ja Mihail Dorovatovskin yhteistyön tuloksena. «Jäljet» on mietelmä sodanjälkeisten vuosien elämästä, siitä, millaisia jälkiä on ihmisen jätettävä jälkeensä. Filmissä pohditaan myös sitä, että ihmisen olisi aina oltava elämän etulinjalla ja totuuden etsintää jatkettava loppuun saakka. Probleemipiirin laajuuden puolesta on tämä filmi toistaiseksi ylittämätön. «Jälkien» päähenkilönä, jonka kehittymistä, toimintaa ja suhtautumista elämään eritellään, on nuori puolueytöntekijä Heino Raagen. Vastareaktiona isänsä epäkonkreettiselle humanismille — jokaisen on rakastettava lähimmäistään — hän joutuu toiseen äärimmäisyyteen: alkaa tuntea epäluottamusta ihmisiä kohtaan. Lahjakkaista näyttelijöistä (Hugo Laur, Jüri Järvet, Mati Klooren, Rein Aren ym.) nousee muita korkeammalle Kaarel Karm — elokuva- ja teatteritaiteemme merkittävin hahmo. Hänen Jaak Tambunsa on kylläkin jossain määrin ahdasmielinen, mutta rehellinen keskivarakas talonpoika. Tuntiessaan levottomuutta maansa vuoksi hän joutuu käymään taistelua omissa sisimmässään. Jonkin verran melodramaattisemmaksi muuttuu filmin loppujakso (yleensä eestiläisissä elokuvissa on puutteelli-

suutena se, ettei aina osata löytää vaikuttavaa ja samalla vakuuttavaa loppuratkaisua).
Samana vuonna valmistui nuoren ohjaajan Veljo Käsperin sodanvastainen elokuva-kirje «Vaaleanpunainen hattu» (Lilli Prometin novellin kuvasi Harry Rehe) ja komedia «Polkupyörän kesyttäjät», jossa Hugo Laurin, Rein Arenin ym. lisäksi esiintyi tunnettuja näyttelijöitä Moskovasta, Leningradista ja Riiasta. Elokuvan tapahtumat kehittyvät monipäiväisen polkupyöräaajon taustalla. Vuonna 1964 valmistui tähänastisen toiminnan ylivoi-

Kohtaus elokuvasta «Ihmiset sotilaspuvuissa»

maisesti paras elokuva ja kypsyystyö «Hornanperän uusi Paholainen». Tämän tapahtuman varjoon jäi «Nolla — kolme» — ensiapuaseman lääkärin työstä ja lääkärin-etiikasta kertova, rakkaustarina pohjautuva elokuva-draama.

«Hornanperän uusi Paholainen» on ohjaaja-lavastaja Jüri Müürin käsialaa (hän kirjoitti yhdessä Grigori Kale-dan kanssa myös elokuvakäsikirjoituksen; filmin ohjasi Grigori Kromanov, kuvasi Jüri Garšnek). Filmillä on luja perusta — eestiläisen kirjallisuusklassikon Anton Hansen-Tammsaaren allegorinen, todellisuuden ja epä-todellisuuden kaksoispinnalla elävä, syvästi mukaansa-tempaava romaani. Paholaisen ja Viekas-Antsin kansanrunoudesta lainatun tarinan takana on todellisuudessa terävä porvarilliseen yhteiskuntaan kohdistuva satiiri. Siinä tehdään suuria sosiaalisia yleistyksiä. Voiko ihminen yleensä tulla autuaaksi? — tätä Paholai-nen päättää kokeilla itse ja siirtyy elämään maan päälle. Vaikeuksista ja loputtomasta työnteosta huolimatta hän ei löydä maan päällä onnea. Tähän on syypäänä Viekas-Ants ja sosiaalinen järjestelmä. Jüri Müür on osunut teoksen varsinaiseen hermoon — otsikkokirjoitusten jäl-keen alkaa valkokankaalla kehittyä realistinen kertomus talonpoikaisköyhälistön elämästä porvarillisessa Eestissä (allegorisuutta on vain eestiläisille filmeille ominaisessa prologissa, jossa näemme Jüri Järvetin suurenmoisena Pietarina). Filmi on tehtu Tammsaarelle ominaiseen rau-halliseen tyyliin, on avattu henkilöiden yleisinhimillinen luonne ja kiinnostavalla tavalla on yketty loihtimaan valkokankaalle kirjailijan ajatusmaailma ja ilmaisu-tyyli. Tämä oli sangen vaikea tehtävä, sillä kyseessähän oli epäkinematografinen filosofinen aines. Näyttelijöistä on filmissä tärkein tehtävä kahdella osasuorittajalla. Omaperäisenä näyttelijänä tutustuttaa itseään Paholai-sen osassa esiintyvä Elmar Salulaht, joka on erittäin hyvä dramaattisissa kohtauksissa. Ants Eskola Viekas-Antsina herättää huomiota yhtäläisesti korkeatasoisen esiintymisensä puolesta. Maininnan ansaitsee myös eesti-läisten filmien eräs kiinnostavin sivuosa — Pastori Heino Mandren esittämä.

32 Puhuttaessa «Hornanperän uuden Paholaisen» kaltaisista filmeistä on kiinnitettävä huomio myös taiteilijan työhön. Rein Raamatn käsialaa ovat lukuisat eestiläiset elokuvat (nukke-elokuvien lisäksi «Sateessa ja aurin-gossa», «Saman katon alla», «Illasta aamuun» ja myöhäi-semi «Mäenkylän maitomies»). Rein Raamat on hyvin

omaperäinen taiteilija. «Hornanperän uudessa Paholaisessa» häntä erikoisesti luonnehtii tyylipuhtaus etnografisen ja arkkitehtoonisen puolen ratkaisussa.

«Hornanperän uusi Paholainen» on syvästi kansallista leimaa kantava elokuva, klassillisen teoksen huomionarvoinen filmatisointi.

Samaa voidaan sanoa vuonna 1965 Eduard Vilden syntymän 100-vuotispäiväksi valmistuneesta «Mäenkylyn maitomies» -filmistä (auktorit Voldemar Panso, Leida Laius ja Mihail Dorovatovski) — valkokankaalla näemme todellisen Vilden oman aikakauden mukaansatempaavine tapahtumineen ja traagisine kohtaloineen.

**Kohtaus filmistä «Mitä sattui Andres Lapeteukselle?»
Andreksen aviopuolison kutsusta on iloinen seurue tullut jälleen koolle**

Andres Lapeteukselle (Elnari Koppel) käy yhä selvemmäksi, että hänen moderni kotinsa ja edustava aviopuolisonsa (Ada Lundver) ovat hänelle vieraita, mutta...

Filmissä eritellään sielunelämän kautta sosiaalisia risti-riitaisuuksia ja suhteita. Käsittelyn kohteena on taloudellis-eetillinen probleemi kapitalisointiprosessin ajoilta eestiläisessä kylässä, jolloin raha tuli kaikkien arvojen puntariksi. Toivottoman köyhälle Prillupille (jonka sisimmässä tapahtuvia mutkikkaita muutoksia, haltioitumisesta epätoivoon joutumiseen saakka esittää nautittavasti Jüri Järvet) kartanonherra (Ants Lauter) tarjoaa ainoata mahdollisuutta vihreälle oksalle pääsemiseen. Tätä varten on «myytävä» oma vaimo. Kolmion viimeistä huippua — Maria — näyttelee ensikertaa filmissä esiintyvä Elle Eha. Hän luo mutkikkaan hahmon nuoruutta uhkuvalla impulsiivisuudella ja vilpittömällä esiintymisellään. «Mäenkylän maitomiehessä», jossa miljööllä on tärkeä sija, Mihail Dorovatovski on kuvannut hienovaraisesti historiallisen taustan sekä henkilöahmot.

Leida Laius on ensimmäinen eestiläinen naisohjaaja taide-elokuvan alalla. Hänen töilleen on leimaa-antavana se, että hän osaa runollisen ilmaisutapansa rinnalla aikaansaada kärkeviä dramaattisia hetkiä.

Kaksi viimeainittua filmiä ovat osoituksena siitä, että eestiläisen elokuvataiteen merkittävimmät teokset ovat saaneet elinvoimaa klassillisen kirjallisuutemme vanhentumattomasta «kirjallisuusmaaperästä». Mutta myöskään nykyaikaa ei ole unohdettu. Eräänä aikakauttamme edustavana filminä on vuonna 1965 valmistunut «Olemme kahdeksantoistavuotiaita» (Ants Saar, Kaljo Kiisk ja Jüri Garšnek). Se kuvaa vuoden 1940 tapahtumia, virkistymisen ja miehistymisen vuosia.

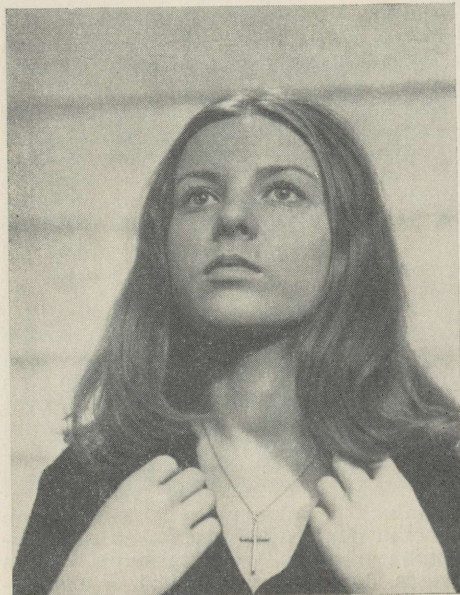
...Pikkukaupungin näennäisen rauhallinen koulumiljöö, yhteenkuuluvaisuuden henki, romanttiset valat «koko elämän ajaksi». Ja sitten — maailmankatsomuksellinen tienhaara, seisominen tienristeyksessä: kenen puolta olen minä? Jokainen etsii totuutta, mutta etsintätiet ovat useinkin erilaisia. Koulutoverit menevät vastakkaisiin leireihin, toverista tulee toverinsa murhaaja. Näin käy ymmärrettäväksi, että «luokkataistelu» ei ole pelkkä sana kirjansivuilta, vaan se on elämää; ymmärrettäväksi käyvät työväenluokan vakaumukset. Filmissä on etualalla kahden nuoren ihmisen kehittyminen- ja rakkaustarina, jonka taustalla näemme luokkataistelun kulkua laajassa mittakaavassa. Ja joskin yksi heistä — elämäniloinen Virve (Mare Hellaste) — saa surmansa päästyään vastikään totuuden jäljille, jää filmistä optimistinen yleisvaikutelma.

Elokuvan muissa rooleissa esiintyvät Evald Hermaküla, Hugo Laur, Kaarel Karm ja Ants Eskola muutamia mainitaksemme. Näemme runsaasti hyviä näkymiä öisestä kaupungista ja myös kiinnostavia dokumenttikuvia, joita on osattu taitavasti käyttää.

Filmi on Kaljo Kiiskin uusi onnistunut työ. Mainittakoon, että varsinaisen työnsä ohella hän toimii Eestin elokuva-alan työntekijäin liiton puheenjohtajana. «Tallinnfilmissä» Kaljo Kiisk on työskennellyt ohjaajana jo yli 10 vuotta. Tänä aikana hän on osallistunut «Purjeveneet merellä» ja «Käänteet» -elokuvien filmaukseen (toisena ohjaajana), yhdessä Julius Kunin kanssa valmistanut «Vallattomat käänteet» ja «Vaaralliset käänteet» sekä

35 tehnyt kolme itsenäistä työtä.

Yhteistyönä tehdyt filmit merkitsivät «käsialan etsintää» ja kokemusten kartuttamista. Tulokset ovat nyt selvästi nähtävissä. Kiisk on hienotunteinen kätkeyn ajatuksen

Gerlinda Kopelman, pääosan esittäjä elokuvasta «Tyttö mustassa»

mestari, harkitsevainen ja loogisesti ajatteleva. Hän käyttää suhteellisen vähän leikkausta ja pitää rauhallisesta rytmistä. Kaljo Kiisk osaa hyvin työskennellä näyttelijöiden kanssa. Hänen filmejään luonnehtii filosofinen ilmapiiri, hyvin selvästi esiin tuotu ajatus ja voimakas kansalaispaatos.

Muutama sana «Tallinnfilmin» uudemmissa filmeistä. Ensinnäkin kokoillan elokuvat — niitä on neljä.

«Supernovan» kuvasivat ohjaaja Veljo Käsper ja kuvaaja Harry Rehe. Filmin henkilöinä ovat tähtitieteilijät (heitä esittävät Ants Eskola, Endrik Kerge ym.) ja pääaiheena on nuoren tiedemiehen kehittymisen, hänen pyrkimyksensä kohti omaa «tähteään».

36

Veljo Käsperille «Supernova» merkitsi debyyttiä taideelokuvan alalla Moskovan Elokuvakorkeakoulun päättämisen jälkeen (hänen aikaisempia töitään ovat doku

menttifilmi «Laulut nyt kaikuvat», «Vaaleanpunainen hattu» ja «Jäiden lähtö» — toisena ohjaajana). Hänen toisena itsenäisenä työnä valmistui uskonnon kysymyksiä erittelevä filmi «Tyttö mustassa». Kulttuuri-elämämme merkittävänä tapahtumana oli «Mitä sattui Andres Lapeteukselle» -filmin tulo valkokankaalle (Paul Kuusberg, Grigori Kromanov, Mihail Dorovatovski). Se perustuu nykykirjallisuutemme erääseen dramaattisimpaan teokseen. Elokuvan «ytimenä» on autohaaveri ja avioliiton särkyminen. Mutta auto-onnettomuuden takana on todellisuudessa elämändraama, aatteiden ja elämään suhtautumisen yhteentörmäys. Purettaessa ihmisten välisten suhteiden sokeutunutta vyyhtä ilmenee kunkin henkilön todellinen luonne. Silmäys menneisyyteen seuraa toista, jokainen filmikohtaus on edeltäneen ajatuksen syventäjänä tai kumoojana, kunnes tapahtumien ketju lopulta sulkeutuu. Ihmisten luonteet

Elle Eha — nuoremman näyttelijäpolvemme lahjakkaimpia teatteri- ja elokuvanäyttelijöitä

ja kohtalot kirkastuvat, syntyy kiivaita väittelyjä. Suurimpana «syytteenalaisena» on Andres Lapeteus — voimakas persoonallisuus, joka on ajautunut karrieerin tavoittelun karille. Filmissä esiintyy Einari Koppel, Ants Eskola, Rein Aren, Kaljo Kiisk ja useita muita tunnettuja näyttelijöitämme.

Lenin-palkinnon saaneen Juhan Smuulin «Kirjeet Sõgedaten kylästä» filmatisoinnin suoritti jo entuudestaan tuttu Jüri Mür. Kyseessä ovat novellityyliin kirjoitetut tarinat rannikkolaiskylän kollektiivi-tilan elämästä. Ne ovat sisällökkäitä, tunnepitoisia kuvia, täynnään dynamiikkaa, tunteita ja ajatuksia. Niissä on vakavia, murheellisia pohdiskeluja ja muistelmia, on dramaattisia kohtauksia ja taistelua menneisyyden jäännöksiä vastaan, on myös huumoria, sillä pipparoitu rahvaanomainen huumori on Smuulin teoksille sangen ominaista.

Uudemmissa dokumenttifilmeistä mainittakoon lyhyt-filmi Viktor Kingisseppistä — «Edelläkävijä», ja Semjon Školnikovin «Kertomus sellistä», nukkefilmeistä — Elbert Tuganovin «Puisto». Vuonna 1967 valmistui elokuva «Keskikäiväinen lautta» ja tänä kesänä «Ihmiset sotilaspuvuissa». Suunnitelmissa ovat «Ihmissusi» ja Valeeria Andersonin filmikertomus XX vuosisadan madonnasta — «Rakkaus». Pitkäntähtäimen suunnitelmaan on otettu myös Anton Hansen-Tammsaaren «Totuus ja oikeus» suur-romaanin filmatisointi.

Olemme tehneet lyhyen tutustumisretken eestiläisen elokuva-alan historiaan. Elokuvataiteesta puhuvat selvintä kieltä luonnollisesti elokuvat itse — paperille voidaan panna vain filmografia, yleiset kehityssuunnat sekä eri filmien sisällölliset ja taiteelliset yleispiirteet..

Todellisen kansallisen elokuvataiteen synty ja kehitys oli mahdollista vain neuvostovaltan olosuhteissa, sillä sosialististen aatteiden voittokulku avasi filmaajille laajan työnsaran. Eestiläinen elokuva-taide muuttui sisällöltään monipuoliseksi ja elinvoimaiseksi tasavaltamme liityttyä neuvostokansojen perheeseen.

Sosialismi vapautti eestiläiset elokuvat kansallisesta rajoittuneisuudesta ja itseensä sulkeutuneisuudesta. Lisäksi on mainittava, että vaikkakin filmien auditorio on nykyään käytännöllisesti katsoen yhtä suuri kuin tasavaltamme asukasluku, katsoo eestiläisiä elokuvia 20 kertaa enemmän ihmisiä, kuin mitä tasavaltassamme on asukkaita.

Muutamista tunnustuksenilmauksista kerroimme jo edellä, joten lukijalle olisi avattava myös lasikko, jossa säi-

lytetään jokavuotisista filmifestivaaleista kotiin tuotuja palkintoja ja diplomeja. Kyseisiä festivaaleja ovat järjestäneet yhteisesti Eesti, Latvia ja Liettua, ja viime vuosina niihin on osallistunut myös Valko-Venäjä ja Moldavia. Kilpailukatselmuksen palkintoja ovat voittaneet «Tallinnfilmin» kaikkien elokuvaalajien edustajat (jatkuvasti ovat tulleet ensi sijalle uutiskuvat sekä dokumentti- ja tieteisfilmit), taide-elokuvista on tullut ensimmäiselle sijalle «Jäiden lähtö» ja «Hornanperän uusi Paholainen».

Se tosiseikka, että «Tallinnfilm» on alkanut yhä yksimielisemmin työskennellä katselijan kanssa niinsanotulla «samalla aaltopituudella», heijastuu myös elokuvatilastoista. Nykypäivien Eesti on todellinen elokuvatasavalta. Verrattaessa porvarikauteen, jolloin kutakin asukasta kohden tuli vuodessa 4—5 elokuvissa käyntiä, on elokuvalan kehityksen eräs kannustimia — katselijan aktiivisuus — suuresti kasvanut. Neuvosto-Eestissä käy jokainen asukas vuosittain keskimäärin 18 kertaa elokuvissa. Tällaista tulosta ei ole saavuttanut ainoakaan kapitalistinen valtio. Ensimmäisellä sijallaan ollaan myös Neuvostoliiton puitteissa. «Elokuvakuumeen» aiheuttajana on väestömme korkeaa elin- ja kulttuuritasoa, elokuvataiteen kansanomaisuus ja laatutason jatkuva kohoaminen sekä laaja elokuvaverkko. Porvarillisessa Eestissä ylpeiltiin 72:llä vakituksella elokuvateatterilla ja yhdellä kiertue-teatterilla. Nyt sitä vastoin on meillä 514 elokuvakoneistoa, joiden lisäksi 873 eri virastoille, laitoksille ja kouluille kuuluvaa koneistoa.

Maaseudun elokuvaverkkoon kuuluu 411 kiertuetta ja kiinteää elokuvateatteria, jossa yhteydessä kussakin yhdyskunnassa näytetään elokuvia 2—4 kertaa viikossa. Uusia elokuvateattereita rakennetaan jatkuvasti (yksistään laajakangas-elokuvateattereita on meillä nykyään 66, niistä suurin on 1015 istumapaikkaa käsittävä «Kosmos» -panoraamateatteri Tallinnassa).

Huomattavasti on laajentunut myös «Tallinnfilm», jossa nykyään on yli 300 työntekijää (joukossa 11 ohjaaja ja 17 kuvaajaa). Elokuva-ala on saanut vankan perustan, on luotu edellytykset jatkuvaan kehittymiseen (esim. kokoillan elokuvia tullaan tuottamaan vuosittain 4—5 tähänastisen 2—3 sijaan), on taattu aineellinen perusta, käytettävissä on nykyaikainen tekniikka ja on olemassa hyvin kouluttuja asiantuntijoita.

Eestiläisille filmeille on ominaista jatkuva taiteellisen tason kohoaminen, pyrkimys aihepiirin monipuolistami-

seen ja laajentamiseen, uusien ilmaisukeinojen ja -muotojen löytämiseen jne. Filmiemme vahvimpana puolena ovat luonnonkuvaukset ja interiööri (eestiläiset kuvaajat pitävät graafisesta ratkaisusta) sekä kansallinen omalaatuisuus. Viimemainittu ilmenee ennen kaikkea näyttelijöiden osasuorituksissa. Kymmenet näyttelijät ovatkin kirjoittaneet nimensä filmikirjaan. Heistä eturiviin sijoittuvat Kaarel Karm, Ants Eskola, Ants Lauter, Hugo Laur ja Jüri Järvet.

Jos kysytään, millainen eestiläinen filmi on paras, niin siihen on vaikea vastata. Selvää on kuitenkin se, että «Tallinnfilmillä» on teoksia, joita voidaan oikeutetusti pitää saavutuksina.

Olisi tietenkin liioiteltua optimismia, jos väittäisimme, että eestiläinen elokuva-ala on luonut loistoteoksia. Sitä ei voisi meiltä vaatiakaan, sillä onhan «Tallinnfilm» eräs nuorimpia studioita Neuvostoliitossa.

Sisällöltään eestiläiset filmit alkavat katselijaa jo tyydyttää, mutta filmien toteutuksen osassa on vielä toivomisen varaa.

Näyttelijöistä on puute, sillä meillä ei ole vakituisia filminäyttelijöitä.

Kaikesta kertomastamme on tärkeintä se, että eestiläinen filmi-Pegasos on löytänyt itsensä, astuu nopein askelin eteenpäin ja sillä on jalkainsa alla varma tie. Aikaisemmin esiintyneistä kasvu- ja muista vaikeuksista on suoriuduttu. Ja vaikkakin eestiläinen elokuva-ala on vasta alkutaipaleellaan, ovat jo nyt tulleet näkyviin sen peruspiirteet, ovat tulleet näkyviin erilaiset ohjaajaluonteet, näkökulmat ja ilmaisumuodot.

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00607293 0

24 kop.

XIV

A-25381